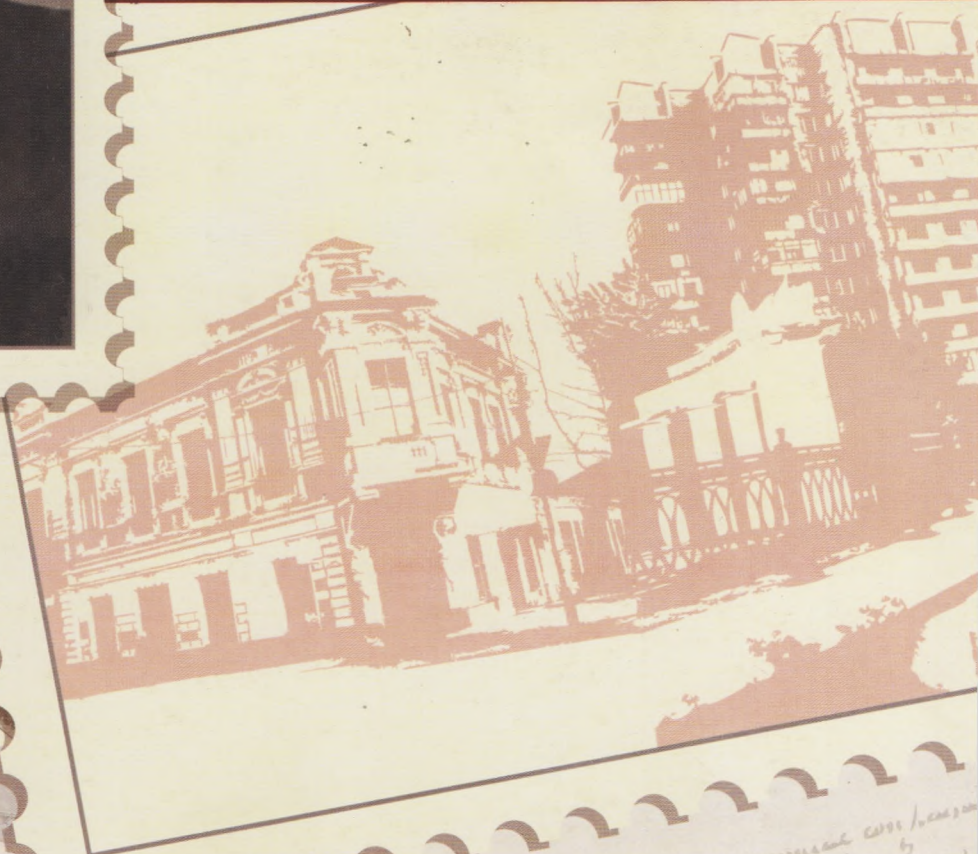

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали регіональної конференції,
присвяченої 100-річчю
від Дня народження
А.А. Хижняка

Мелітополь – 2015

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольський відділ Географічного товариства України
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

МАТЕРІАЛИ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 100-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
А.А. ХИЖНЯКА

Мелітополь - 2015

УДК 378.4(477.64-21) МДПУ (062.552)
ББК 74.58(4Укр-4Зап-2Мел)
А 47

Алексєєвські краєзнавчі читання: Матеріали регіональної наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю А.А. Хижняка / Відп. ред. В.П. Воровка. - Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. - 217 с.

Конференція присвячена 100-річчю з дня народження засновника і першого декана природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, організатора і голови Мелітопольського відділу Українського географічного товариства, педагога та вченого Андрія Андрійовича Хижняка. До збірки включені матеріали, присвячені науково-педагогічній діяльності А.А. Хижняка, спогадам колишніх студентів про А.А. Хижняка як декана, вченого і викладача; теорії, практиці та методиці географічних досліджень; історичній та етнографічній спадщині Мелітопольського краю та інших регіонів; біологічним та санітарно-гігієнічним дослідженням; екологічним та природоохоронним проблемам регіону; рекреаційно-туристичним дослідженням; краєзнавчому, патріотичному та полікультурному вихованню молоді

Редакційна колегія:

- Молодиченко В.В.** – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор
- Прийма С.М.** – проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, доцент
- Арабаджі О.С.** - проректор з заочної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Воровка В.П.** – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Марченко О.А.** - заступник декана природничо-географічного факультету з навчальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Даценко Л.М.** – завідувач кафедри фізичної географії та геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор геологічних наук, професор
- Арсененко І.А.** - завідувач кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Резнік В.І.** - голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

Комп'ютерний набір та верстка: Воровка В.П., Неліпа К.Г.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

@ Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ЗМІСТ

Життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність А.А. Хижняка

Александр Алексеев КРАЕВЕДЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ А.А. ХИЖНЯКА	8
Елена Петроченко ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ У.А. ПЕТРОЧЕНКО ОБ А.А. ХИЖНЯКЕ.....	11
Тамара Стручаева, Виталий Стручаев АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ ХИЖНЯК И СОВРЕМЕННЫЙ БЕЛГОРОДСКИЙ КЛАССИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ.....	12
Л. Тарасенок ВОСПОМИНАНИЯ О А.А. ХИЖНЯКЕ.....	15
Борис Чернов ОКРЕМІ СТОРІНКИ ІЗ ЩОДЕННИКА ВИПУСКНИКА 1967 р.....	15
Лидия Шилова У ИСТОКОВ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МГПУ.....	21

Географічні дослідження: теорія, практика, методика

Олена Белік ПЕРЕХІД ДО ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ.....	25
Ірина Боговін КОМПЛЕКСНИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ М. МЕЛІТОПОЛЯ	27
Володимир Воровка МОРСЬКА СМУГА ЯК ГЕОЕКОТОН.....	28
Світлана Гришко СУЧАСНА ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА АЛТАГИРСЬКОГО ЛІСОВОГО МАСИВУ.....	32
Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УЗБЕРЕЖЖЯ ТА АКВАТОРІЇ АЗОВСЬКОГО МОРЯ.....	35
Володимир Клименко СИСТЕМНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНО-СИМВОЛІЧНИХ СИГНАЛІВ (ПСС) У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ.....	38
Ольга Левада МОНІТОРИНГ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА РИНКУ ПРАЦІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ	41
Ксенія Неліпа СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ.....	42
Лариса Прохорова ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОМФОРТНОСТЬ КАК АСПЕКТ ХАРАКТЕРИСТИКИ УРБОЛАНДШАФТА.....	45
Михайло Сажнев, Богдан Авраменко КАДРОВИЙ НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ.....	47
Тетяна Сапун ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОЛИНИ РІЧКИ МАЛИЙ УТЛЮК.....	51
Олексій Ситник, Оксана Браславська ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК З ФАХОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ ГІДРОЛОГІЧНОЇ) НА ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ	54

Микола Стецишин ОПТИМІЗАЦІЯ ЗРОШУВАЛЬНИХ АГРОЛАНДШАФТІВ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ	58
Геннадій Тамбовцев ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННЫЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ, ЕГО ОЦЕНКА И ПОСЛЕДСТВИЯ.	60
Сергій Трофименко, Наталя Трофименко ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ПРИМОРСЬКОГО РАЙОНУ.....	62
Христина Черченко БАГАТОРІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ПО МЕТЕОСТАНЦІЇ МЕЛІТОПОЛЬ.....	64

Історична та етнографічна спадщина Мелітопольщини

Клавдія Антошук, Марія Юкальчук ПИРОГОВСЬКИЙ МЕМОРАЛ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ	68
Наталья Голубенко ОБРЯДЫ ВЫЗЫВАНИЯ ДОЖДЯ У БОЛГАР СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ (с. ПЕТРОВКА)....	73
Олег Гончаренко ЕПІСТОЛЯРНІ ДОКАЗИ ФУНДАТОРСТВА МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПАВЛОМ КАЕТАНОВИЧЕМ ДЗЯКОВИЧЕМ	76
Віктор Гудзь, Ольга Мовчан ПЕРШИЙ „ЧЕРВОНИЙ” ГОЛОДОМОР НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ.....	84
Віктор Гудзь, Яна Таравська ПРОДОВОЛЬЧА ПОЛІТИКА ВЛАДИ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ У 1932-1933 РОКАХ.....	87
Олексій Замуруйцев ВИДАВНИЧА СПРАВА У НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ НАПРИКІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	90
Е.А.Иванов, Е.В. Ивашенко ИСТОРИЯ – УЧИТЕЛЬНИЦА ЖИЗНИ.....	92
Наталя Красько ФОТОГРАФІЇ ПОХОРОНУ: КОМУ ЦЕ ПОТРІБНО? (РОЗДУМИ ПІСЛЯ ЕКСПЕДИЦІЇ ДО БОЛГАРСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ПРИАЗОВСЬКОГО РАЙОНУ).....	95
Алла Крилова ДІЯЛЬНІСТЬ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ В ПІВНІЧНОМУ ПРИАЗОВ'І (1883- 1915 рр.).....	98
Николай Крылов К ИСТОРИИ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕЛИТОПОЛЕ В 20-е ГОДЫ ХХ СТОЛЕТИЯ	100
Сергій Половка, Олена Половка МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ У ГЕОГРАФІЇ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ (до 70-ї річниці заснування географії в Уманському Учительському інституті).....	103
Лариса Полякова ІСТОРИЧНИЙ ПОГЛЯД НА СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ (1990- 1996рр.).....	106
Ярослав Попенко ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ЗА ЧАСІВ УРЯДУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (КВІТЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1918 р.).....	109

Владимир Резник КРАТКАЯ ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ЗЕМСКОЙ МЕДИЦИНЫ СЕВЕРНОЙ ТАВРИИ.....	112
Татьяна Савина РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ МЕЛИТОПОЛЬСКОГО ПАРКА КУЛЬТУРЫ И ОТДЫХА ИМЕНИ ГОРЬКОГО В 50-70 гг. XX века (к 110-й годовщине со дня рождения директора парка имени Горького М.В.Осянина)	119
Наталья Шкода САМОДІЯЛЬНІ ТЕАТРАЛЬНІ ГУРТКИ КРИМУ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	122

Біологічні та санітарно-гігієнічні дослідження в регіоні

Петр Горлов, Валерий Сиохин, Андрей Сидоренко ВЕСЕННЯЯ МИГРАЦИЯ БОЛЬШОГО БАКЛАНА (<i>PHALACROCORAX CARBO</i>) В СЕВЕРНОМ ПРИАЗОВЬЕ.....	124
Петро Горлов, Валерій Сіохін, Андрій Сидоренко РАРИТЕТНА ОРНИТОФАУНА АЗОВО-СИВАСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В 2014 РОЦІ.....	128
Наталья Демченко ФАУНА РИБ РІЧКИ МОЛОЧНОЇ (ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ).....	133
Юрий Кармышев О СОСТОЯНИИ ФАУНЫ ЗЕМНОВОДНЫХ И ПРЕСМЫКАЮЩИХСЯ НА ЮГЕ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ.....	136
Раиса Черничко ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ СВЯЗИ БОЛЬШОГО БАКЛАНА (<i>PHALACROCORAX CARBO</i>) НА МОЛОЧНОМ ЛИМАНЕ (УКРАИНА, ЗАПОРОЖСКАЯ ОБЛ.)	138

Екологічні та природоохоронні проблеми регіону

Ирина Донець, Тетяна Власюк МОНІТОРИНГ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	142
Юрий Кармышев О ЗНАЧЕНИИ ПРИРОДООХРАННЫХ ПОЛЕВЫХ ПРАКТИК В ДЕЛЕ СОХРАНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ.....	145
Володимир Кінжибало РОЗВИТОК ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ НА ПРИКЛАДІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	146
Дмитро Степаненко, Тетяна Копилова, Олександр Писанець АНАЛІЗ СТАНУ СФЕРИ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ.....	149
Оксана Матвеева ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ДОВКІЛЛЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ.....	152
Богдан Митяй ПРИРОДНІ РЕСУРСИ МОЛОЧНОГО ЛИМАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ СТАНУ В МАЙБУТНЬОМУ.....	154

Рекреаційно-туристичні дослідження

Ірина Арсененко, Лариса Донченко, Цветана Сорокіна МУЗЕЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ І РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ.....	157
Олег Байтеряков ОЦІНКА АЛТАГІРСЬКОГО ЛІСНИЦТВА ДЛЯ ЗМАГАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	163
Євген Бортников, Анастасія Бортникова РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ КУЛЬТУР.....	166
Микола Коцюба СУЧАСНА ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	169
Оксана Марченко, Валентина Іванова СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	172
Микола Окса, Ілля Самофалов ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОГО КОЛЕКТИВУ В ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ.....	175
Ілля Самофалов ОБЩЕНИЕ ПОДРОСТКОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОПЫТЕ А.С.МАКАРЕНКО.....	178
Олеся Топалова СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСТУПНИХ ТУРИСТСЬКИХ МАРШРУТІВ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	180
Юлія Хрущ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ.....	184
Ксенія Шевченко СУЧАСНА ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА МІСТА КИЇВ.....	186

Краєзнавче, патріотичне та полікультурне виховання молоді

Айдер Абдураман, Максим Купресенко, Олександр Непша, Андрій Проценко, Віктор Ушаков ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	188
Олена Арабаджі, Олексій Андрющенко РОЛЬ ЛОКАЛЬНОГО МУЗЕЮВ РЕГІОНАЛЬНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ(НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО МУЗЕЯ МІСТА МЕЛІТОПОЛЯ).....	190
Віктор Гапотій КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО БУТТЯ СУЧАСНОСТІ.....	193
Віктор Гнедашев КРАЄЗНАВЧІЙ АСПЕКТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	195
Ірина Донець СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ.....	198

Олег Печерський ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕДЕРАТИЗМУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД.....	200
Олексій Тимків РОЛЬ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ...	204
Надія Хавер РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА У ВИХОВАННІ МОЛОДІ.....	207
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	213

Вододіл займає найбільшу частину Алтагирського лісу (близько 50%) і представлений 1, 2, 14, 15, 19-25, 28-30, 32-36, 41-44, 48-51, 55-58, 61-63, 67, 68, 109-116 кварталами. У деревно-чагарникових насадженнях переважають дуб звичайний, сосна кримська і звичайна, ялівець звичайний та віргінський, ялина, акація біла, каркас західний, гледичія звичайна, різні види клену: польовий, ясенелистий, татарський, тополі: бальзамічна, Болле, біла, чорна, пірамідальна, в'яз дрібнолистий, в'яз гладкий, акація жовта тощо.

Аналізуючи лісорослинні умови лісового масиву, можна зробити висновок, що якість лісових насаджень залежить від природних умов території і перш за все – від рівня ґрунтових вод, ступеня засолення ґрунту і його механічного складу. У межах усіх ландшафтних структур лісового масиву несприятливі природні умови для росту і розвитку лісокультур. Схиліві території характеризуються змитими глинистими та суглинними ґрунтами, на яких ростуть акація біла, маслинка срібляста, скупія звичайна. Плакорні місцезростання представлені піщаними ґрунтами, на яких ростуть сосна звичайна і кримська, на суглинних – дуб звичайний, каркас західний, ясен звичайний і зелений, клени, біла акація, гледичія звичайна. Вододільні території мають найскладніші умови для розвитку лісокультур, що характеризуються глибоким заляганням ґрунтових вод, і тому тут домінують листяні посухостійкі насадження з акації білої, гледичії звичайної та хвойні породи сосни, ялівцю, ялини. При цьому стан дуба звичайного гірший у порівнянні з його посадками у межах плакорних місцезростань.

Список використаних джерел та література

1. Атлас Запорізької області / Гол.ред.Ф.В. Зузук. – К.: Укргеодезкартографія, 1997. – 48 с.
2. Материали исследований искусственных лесов в районе реки Молочной и Молочного лимана: сборник работ биологического факультета / Отв. ред. А.Л. Бельгард // Научные записки. – Том XXXVIII. – К.: КГУ им. Т.Г.Шевченко, 1953. – 122 с.
3. Смаль Р.С. Проект організації і розвитку лісового господарства Державного підприємства «Мелітопольське лісове господарство» Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства. Богатирське лісництво. Таксаційний опис, відомості поквартальних підсумків / Р.С. Смаль, С.М.Смаль. – Покотилівка: Держкомлісгосп України, Українське держ. проектне лісовпорядне виробниче об'єднання, Харківська державна лісовпорядна експедиція, 2009. – 204 с.

Людмила Даценко
Тетяна Зав'ялова
Мелітополь

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УЗБЕРЕЖЖЯ ТА АКВАТОРІЇ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Дослідження узбережжя та акваторії Азовського моря відносяться до глибокої давнини. Перші письмові свідчення про Азовське море містяться у давньогрецьких описах, зокрема в описах подорожей Геродота і Ксенофонта (400 рр. до н. е.). Перші карти Азовського моря були складені Ератосфеном (III ст. до н. е.), Птоломеем (150 рр. до н. е.) та Страбоном (I ст. до н. е.). Першу карту ПонтаЕвксинського і Меотиди склав Клавдій Птоломей, він же визначив географічні координати міст, гирл річок, мисів та заток узбережжя Азовського моря [4].

Особливий інтерес в описі Геродота [4, 10] представляє північне узбережжя Меотиди, де в той час жили скіфи-царські: «По ту сторону Герра знаходиться та земля, яка називається царською, і там живуть скіфи, найхоробріші та найчисленніші, які вважають інших скіфів своїми рабами. Доходять на півдні до Таврики, а на сході іменного до того рову, який викопали сини сліпих, і до гавані на березі озера Меотиди, яку називають Кремни. Частина їх володінь

доходить до річки Танаїсу». Царські скіфи селилися на величезній території у межах річки рр. Дніпро та Дон.

Азовське море завдяки своїм природним ресурсам та географічному положенню з давніх часів привертає увагу дослідників. Велика кількість літератури, присвяченої Азовському морю, стосується різних питань гідрології, гідрохімії, біологічної продуктивності моря, вивчення берегових процесів, розсіпних родовищ узбережжя, геофізичних досліджень, літологічного вивчення осадового чохла, геології прилеглої суші, а також судноплавства.

В історії вивчення Азовського моря виділяють три етапи:

1. Описово-географічний – з часів Геродота до початку XIX ст.
2. Геолого-географічний – XIX ст. – 40-ві рр. XX ст.
3. Комплексний – середина XX ст. – до сьогодення.

Мільйони років тому Азовське море входило до складу величезного древнього праокеану, названого геологами океаном Тетіс. Під впливом внутрішніх сил земна кора піднімалася і опускалася. У результаті Тетіс зазнавав грандіозних змін, виникали і зникали великі моря. І тільки в кайнозойську еру обриси морів і материків наблизилися до сучасних. Остаточно Азовське і сусідні моря сформувалися в четвертинному періоді, близько мільйона років тому, коли на землі з'явилася людина. Таким чином можна стверджувати, що Азовське море формувалося в буквальному сенсі на очах доісторичної людини. Археологи виявили сліди життя стародавніх людей в багатьох точках північного узбережжя Азовського моря, в тому числі ознаки стоянок, знайдені на Обитічній косі [14].

Стародавні греки називали його Меотійським озером, римляни – Меотійським болотом, скіфи – Каргунаком, меотійці іменували його Теміріндой, а генуезці і венеціанці – морем Фане. Одночасно Азовське море мало також назву Карпілуг, або Карбалік. Араби називали його Синім Натгаг, Бахр-ель-Азов, Нінтіс, Румейське море. У середньовіччі турки – Бахр-Ассік, Ассак, Синім морем, татари – Азак-Денис.

У російських літописах XII-XV ст. – Синє море – Сурозьке (по місту Сурож, нинішнє м. Судак). З XIII ст. – Азовське море. Цю назву пов'язують з м. Азак, що виникло на місці зруйнованого татаро-монголами старовинного Танаїса [1, 14].

Дослідники Ю.В. Болтрик і Е.Е. Фіалко, які займалися пошуками гавані Кремни, вважають, що гавань була розташована в гирлі р. Корсак поблизу с. Ботієве. Тут існувала глибока затока, по якій кораблі з глибокою посадкою могли підходити до берега (М.В. Агбунов у своїй книзі «Подорож в загадкову Скіфію» пише: «Затока в цьому місці, безперечно, існувала» [14]).

Підкреслимо, що на північному узбережжі Азовського моря від м. Ростов-на-Дону до м. Мелітополь майже не виявлено скіфських або давньогрецьких поселень часів Геродота, розташованих безпосередньо на березі моря.

Пройшли століття, генуезці і венеціанці, проникаючи в Азовське море, складали картилоції, які називали портоланами. Перший партолан з зображенням Азовського моря був складений П. Веспоті у 1318 р. [8].

Посильний внесок у вивчення Азовського моря внесли запорізькі та донські козаки, які поверталися додому з походів на Крим або Туреччину на своїх човнах-чайках по Азову, через Керченську протоку і р. Молочна або р. Дон.

Подальші дослідження Азовського моря пов'язані з Азовськими походами Петра I (1695-1696 рр.). Велика робота з дослідження Азовського моря в цей період була проведена адміралом Крюйсом, результатом чого з'явилося «Пряме креслення» Чорного моря від м. Керч до Царь-Граду, а також робота Нестерова «Східна частина моря Палусмеотіс», а нині називається «Азовське море». У 1776 р. П.С. Палласом були видані «Нові Генеральні карти Росії», в яких показано і Азовське море [8].

У XIX ст. знову з'являється інтерес до вивчення Азовського моря. У 1808 р. А.Е. Віто, Н.Д. Криженін становлять опис моря і Керченської протоки, в 1808 р. видається «Морський путівник по Азовському і Чорному морях» І.І. Будещева, а в 1817 р. – Генеральна карта Чорного і Азовського морів [14].

Деякі дані про географію Азовського моря зустрічаються у Г.П. Гельмерсена (1865); він описав північний берег моря і звернув увагу на високі темпи його руйнування, широкий розвиток зсувів та обвалів, вказав, що коси північного узбережжя створені сучасною дією хвиль і течій [8]. Пізніше Н.А. Соколов висловив припущення про те, що Білосарайська коса утворилася в результаті розмивання мисоподібної ділянки суші. Формування інших кіс Н.А. Соколов пов'язує з дією хвиль і течій [8, 14].

У 70-х рр. XIX ст. розпочалося гідрологічне вивчення Азовського моря під керівництвом Ф.П. Врангеля, яке продовжили Й.Б. Шпіндлер і М.І. Андрусов. Учасник цього ж рейсу О.О. Остроумов (1892) коротко описав піщано-черепашкові банки і коси, а також мули Азовського моря [8]. Вивченню кіс Азовського моря, їх морфології, речовинному складу і походженню присвячені роботи В.Ю. Візе (1927), М.Н. Карабаснікова (1929), А.І. Сулоєва (1938) та ін. Ільменітові піски Приазов'я вивчав П.Г. Пантелєєв (1935). К.Н. Савич-Заблоцький (1937) продовжив розпочате П.М. Чирвінським (1925) і П.Г. Пантелєєвим (1935) вивчення ільменітових пісків північного узбережжя Азовського моря [8]. І.М. Лобанов (1940) описав походження кіс північного узбережжя Азовського моря [12, 13]. Судячи з петрографічного складу кіс, основним джерелом матеріалу для кіс є пліоценові і давньоевксинські піски, що розмиті в крутих берегах морським прибоем. Це підтверджується також скупченням ільменітових пісків на косах і пляжах, які утворюються в результаті розмиву давньоевксинської товщі, яка містить прошарки ільменітових пісків. Осередки утворення кіс приурочені до мисоподібних виступів корінного берега. Відкладений піщаний матеріал під впливом морських прибережних течій поступово нарощує виступ суші, утворюючи проти нього косу. Понад 40 мінералів у піщано-алевритовій фракції визначили Ю.П. Хрустальов [15, 16, 17], А.Н. Александров (1963, 1964, 1965), К.П. Савельєва (1964), В.П. Усенко, Ю.І. Іноземцев (1971) [8]. Мінералогії прибережних морських і пляжних відкладів, розсипних родовищ присвячені дослідження Л.І. Карякіна [11], Ф.А. Щербакова [18].

М.Г. Дядченко і Т.А. Ткаченко (1960) при описі морських і лиманних відкладів України розглядали літологію і речовий склад сучасних морських відкладів північного узбережжя Азовського моря і, зокрема, ільменітових пісків [8, 14].

А.А. Аксьонов (1955, 1957) [2, 3] описав морфологію і динаміку північного узбережжя Азовського моря, навів дані про особливості гідрометеорологічного режиму, про завихрення і течії, морфологію підводного берегового схилу в умовах утворення кіс, речовинний склад кіс, а також геологічну будову північного берега.

Б.П. Булавін (1958, 1959) описав зсуви і обвали земляних мас на узбережжі Азовського моря, головним чином від Обитічної коси до м. Бердянськ, а також викопні ґрунти Азовського узбережжя [5, 6, 7]. У XX ст. систематичне вивчення берегової зони Азовського моря було розпочате географічним факультетом Ростовського державного університету з 60-х рр. Широко розгорнулися дослідження сучасної динаміки азовських берегів, особливостей прибережного осадонакопичення (Д.Г. Панов, 1961; Д.Г. Панов, Ю.П. Хрустальов (1966); В.А. Мамікіна (1961, 1966, 1971, 1977, 1978); Ю.П. Хрустальов; Ф.А. Щербаков, 1961; В.А. Мамікіна, Ю.П. Хрустальов, 1980, 1981).

З 1964 р. і понині вивченням геологічної будови та перспектив рудоносності Азовського моря займається відділ морської геології Інституту геологічних наук АН УРСР (зараз ІГН НАНУ). Значний внесок у вивчення геологічної будови, геохімії та екологічної геології України, в т.ч. Чорного і Азовського морів зроблений академіком НАНУ Є.Ф. Шнюковим [8, 9].

Вивчення природних процесів на акваторіях і в зоні «суша-море» виконується Морським гідрофізичним інститутом НАН України. Проблемам геології, геоморфології, стратиграфії морських відкладів присвячені праці співробітників Інституту геологічних наук НАНУ (П.Ф. Гожик, О.Ю. Митропольський, В.М. Шовкопляс).

Список використаних джерел та література

1. Азовские косы // Заповедная природа Донбасса / Составитель: А.З. Дидова. – Донецк: Донбасс, 1987. – 168 с.
2. Аксенов А.А. Морфология и динамика северного берега Азовского моря // Труды государственного океанографического института. – Вып. 29(41). – 1955. – С. 112-124.
3. Аксенов А.А. Некоторые особенности абразии берегов Азовского моря // Труды гос. Океанографического института. – 1957. – Вып. 34. – С. 107-143.
4. Античная география // Составитель: М.С. Боднарский. – М.: Гос. изд-во географ. лит-ры, 1953. – 374 с.
5. Булавин Б.П. Ископаемые почвы Азовского побережья // Почвоведение. – 1959. – № 1. – С. 52-59.
6. Булавин Б.П. О приазовских лессовидных отложениях // Почвоведение. – 1966. – № 1. – С. 68-74.
7. Булавин Б.П. Оползни и обрушения земляных масс на Азовском побережье // Бюл. Моск. о-ва испытателей природы. Геология. – 1958. – Т. 63. – Вып. 1. – С. 123-126.
8. Геологиям Азовского моря / Отв. ред. Е.Ф. Шнюков. – К.: Наукова думка, 1974. – 247 с.
9. Геология Черного и Азовского морей / Отв. ред. Е.Ф. Шнюков. – К.: ТОВ «Карбон-ЛТД», 2000. – 337 с.
10. Геродот. История: в 9-ти кн. – Л.: Наука, 1972. – Кн. 4. – 600 с.
11. Карякин Л.И. О происхождении кос на северном побережье Азовского моря // Изв. ВГО. – 1954. – Т. 86. – Вып. 1. – С. 112-115.
12. Лобанов И.Н. Геоморфология долины р. Берды // Изв. Всесоюз. Географ. об-ва. – 1952. – Т. 84. – Вып. 6. – С. 627-631.
13. Лобанов И.Н. Про походження кіс на північному побережжі Азовського моря // Геол. журнал. – 1940. – Т. 7. – Вып. 1-2. – С. 163-166.
14. Отчет Азовской научно-исследовательской станции за 2006 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.secology.narod.ru/report2006.doc>.
15. Хрусталеv Ю.П., Грudiнова Л.Я., Серова В.В., Жмурко В.Я. Роль эолового материала в морском седиментогенезеаридной зоны (на примере Азовского моря) // Литология и полезные ископаемые. – 1988. – № 2. – С. 55-64.
16. Хрусталеv Ю.П., Федюнина В.И. Роль эолового фактора в современном осадконакоплении Азовского моря // Доклады АН СССР. – 1975. – Т. 222. – № 1. – С. 90-93.
17. Хрусталеv Ю.П., Щербаков Ф.А. Позднечетвертичные отложения Азовского моря и условия их накопления. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1974. – 154 с.
18. Щербаков Ф.А. К истории развития северного и западного побережий Азовского моря в связи с образованием прибрежных морских россыпей // Тр. Океанографич. комиссии АН СССР. – 1961. – Т. 12. – С. 7-29.

Володимир Клименко
Мелітополь

СИСТЕМНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНО-СИМВОЛІЧНИХ СИГНАЛІВ (ПСС) У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ

Формування нового економічного мислення стало в сучасних умовах соціальним замовленням. Питання проблемного навчання знаходяться в центрі уваги в загальноосвітніх навчальних закладах. Завданням проблемного навчання є розвиток мислення учнів, їх творчих здібностей, перенесення уваги від репродуктивного сприйняття на активізацію пізнавальної діяльності, на створення умов для всебічного розвитку творчої особистості. Важливо, щоб учні не просто запам'ятовували економічні факти, явища, тощо, а глибоко осмислювали їх, уміли порівнювати, виявляли причино – наслідкові зв'язки. Проблематика в процесі навчання економіки виникає, коли учні стикаються з суперечливими факторами, закладеними в предметах